

«ТЫЛ» ТУШПУТ «ТЫЛЛАРА»

Аҗа дойдуну немецкэй фашизмтан көмүскүүр кыырыктаах кыргыһы иккис сылыгар, охсуһуу саамай күргүөмнээн турар кэмигэр, 1942 сыллаахха Саха сириттэн эмиэ элбэх киһи төрөөбүт Ийэ дойдуларын көмүскүү фронт а ыгырыллыбыттара.

Олор истэригэр Нам оройуонуттан уонунан аадыллар дьон сэриигэ барбыттара. Кинилэр ортолоругар Москвитин Иван Николаевич, Петр Романов о.д.а. бааллара. Дьокуускайтан 1942 сыл атырдьах ыйын 15 к. 80 өрүһүнэн борохуотунан айаннаан Осетроваҕа кэлбиттэр. Онтон Иркутскай уобалаһынан Мальтаҕа кэлэн үс ый устата станковой пулеметчик идэтигэр үөрэммиттэр. Онтон ити биригээдэ састаабыгар киирэн Арҕаа 1-кы Украинскай фронтта поёһынан түүн айаннаабыттара. Тийээттэрин кытта хабыс-хараҥаҕа кэлбит дьону тус-туспа чаастарга үллэртээбиттэрэ. Өстөөх орудиятын тыаһа субу ньиргийэн олороро. Кинилэр ойуур быһыгар маскировкаламмыт танкалардаах сиргэ, кэлбиттэрэ. Онуоха диэри Петр Романов уонна Иван Москвитин бииргэ айаннаан тийбиттэрэ. Бу түүнтэн ыла тус-туһунан танкаларга пулеметчиктарынан анаммыттара.

Иван Москвитин сотору, өстөөх самолеттарын буомбалааһыннарыгар түбэхэн, контузияылан госпитальга сытан баран Илин Сибииргэ Илинтиги фронтта анаммыта. Монголияҕа Халкин-гол күөл таһыгар кэлэн тохтообуттара.

Сарсыарда Уйбааны кыраныыссаҕа, Япония аатырар Квантунскай армията мустан, оностон олорор сирин олох чугаһыгар, Халкин-гол боротуокатын үрдүгэр баар заставаҕа анаабыттара. Бу үксэ кумах, ононманан абыһах черемуха уонна долохунамастаах сиргэ турара. Манна диршг блиндаж отгостубуттара, онно кэтиир пуун олохтоммута. Ити 1944 сыл күһүөрү-сайыныгар эта. Япония армията кыраныыссаҕа сотору-сотору провакациялары онороро. Биһиги чаастарбыт ханан туралларын, төһө күүстээхтэрин билээри күүстээх үспүйөөннүүр үлэлэри ытталлара.

Биир манньк киэһэ Уйбаан кэтиир пуунтга дьуһуурустубаҕа олорбут. Бу дойдуга киэһэ эрдэттэн харанарар уонна түүнтүтэ наһаа хараҥа буолар эбит. Борул-сорул буолан эрдэбинэ, кини биноклунан тула өттүн көрүнэ олорбут. Ол олорон Япония диэки өттүттэн биэс төбө лэкээринниирин таба көрбүт. Буөстөөх разведката «Тыл» ылаарыкыраныыссанытуораан киниэхэ үөмэн иһэрэ. Уйбаан бэрт түргэнник заставаҕа сигнал биэрбитэ уонна станковой пулеметун ииттэн, дискэлэрин аттыгар мунньан, чугаһыылларын кэтэхэн олорбута. Японецтар олус сэрэхтээхтик улам-улам чугаһаан испиттэрэ, кини соботоҕун билбиттэр быһыылааҕа, онон төгүрүктээн баран тыыннаахтыы ылар санаалаахтара чуолкай этэ. Ол иһин олох биирдэ даҕаны ыппатахтара. Уйбаан бири эрэ саныыра: «Дьонум кэлиэхтэригэр диэри кинилэри ханна да хамсаппатах киһи баар ини», — диэн.

Японецтар балачча чугаһаабыттары кэннэ, төгүрүүэрдии бэһиэн биэс аны хайдыһан эрэр кэмнэригэр, биноклунан кэтээн олорон, аан бастакынан уоту аһар. Японьецтар сиргэ хаптас гына түһэллэр. Кини тохтоотообун аайы анараангыллара эмиэ сыыллыбытынан бараллар, оччоҕо кини эмиэ ытыалыыр. Халлаан харанарыта улам түргэтээн иһэр, өстөөхтөрө нэһиилэ күлүмнэһэн көстөр буолан иһэллэр...

Уйбаан пулеметунан харса суох кэритэ японьецтары сиртэн өндөппөт гына тутуһан ытыалыыр. Ити курдук төһө өр ытыалаабыта буолла, дискэлэрэ абыһаан барбыттара. Ол мучумаан быһыһыгар: «Дьонум хаһан кэлэллэр, наһаа да хойутаатылар...» — диэн санаа кииртэлээн аһар.

Онтон дискэтэ бутан эрдэбинэ, олох ыксаан олордобуна эмискэ харана быһыһытан автоматгар тыастара бачыгырастылар. Ол кэннэ кэттэн «Руки вверх!» диэн хамаандалар иһилиннилэр. Өр буолбата пограничник нучча уолаттара 5 дьоппуон саллааттары бу тараччы тутан блиндажка умсарыта анһан киллэрдилэр. Застава командиры Уйбааны кууһан ылан, «маладьыас, Иван», — дии-дии саннын таптайар, илиитин бобута тутар. Онон «тыл» ыла кэлбит дьоппуон разведчиктара бэйэлэрэ биһиги киһибитигэр тыыннаах «тыл» буолбуттара.

Манна булугас өйүн, хорсунун уонна куттаһаа суоһун көрдөрбүтүн иһин, уонна, кыраныссаа улахан тыһаһыннаах балаһыанһа кэмигэр, кини туппут «тыллара» биэрбит сибидиэннэлэрэ улахан суолталаахтары учуоттаан Иван Николаевич Москвитины Кыһыл Сулус уордьанынан наһараадалаабыттара уонна үс ый дойдутугар баран кэлэр уоппукатын биэрбиттэрэ. Ити сэдэх түбэлтэ этэ.

Кини уоппукаттан төннөн кэлбитин кэннэ сотору, 1945 с. атырдьах ыйын 8 күнүгэр, Японияны кытта дьиннээх сэрии саһаламмыта.

Онтон ыла Иван Николаевич Японияны кытта сэриигэ быһаччы кыттыбытынан барбыта. Хайлар куораты босхолоһун, Аччыгый уонна Улахан Хинган хайаларын туораан Маньчжурияға Мугден уонна Порт Артуртан 80 биэрэстэлээх Огдун куораттары босхолоһута. Ол кэнниттэн сэбиэскэй контрразведка хамаандатыгар суоппардаабыта. Кореяға тийэ сылдыбыта. Төрөбүт дойдутугар иһин чиэстээхтик төлөөн тапталлаах Энхилитин хочотугар 1947 с. күһүн эргиллэн кэлбитэ.

Иван Николаевич Москвитин төрөбүт Ийэ дойдутун көмүскүүр иһин кырыктаах кыргыһыта Советский правительствонан үрдүктүк сыаналаммыта. Киниэхэ, ити үөһэ этиллибит наһараадаларыттан ураты, Маньчжурияға контрразведкаға сулууспалыыр кэмигэр үтүөлэрин иһин «За отвагу», онтон «За победу над Японией» диэн мэтээллэр туттарыллыбыттара. Ийэ дойдубут геройдарын умнубат туоһутунан киниэхэ Аға дойду сэриитин бастакы степеннээх уордьанын туттарбыттара.

Ити курдук Нам оройуонун оччотообу ыччаттара сэбиэскэй Ийэ сирдэрин немецкэй фашистартан уонна японскай милитаристартан көмүскээһинтэ саа

тутан нуучча, беларус, грузин, украинец, казах, бурят о.д.а. убайдарын, монгол доџотторун кытта бииргэ охсуспуттара, элбэх хорсун быһыылары онорбуттара. Ити 41 сыл анараа өттүгэр олохторун толук ууран туран төрөөбүт дойдуларын көнүлүн көмүскээбиттэр аны, сэрии буолбатын, оџолоро, сиэннэрэ, кэнэџэски ыччат эрэи-муну көрбөтүн туһугар охсуспуттара. Кинилэр сырдык кэриэстэрэ, албан ааттара хаһан да умнуллуо суоџа.

Билигин Америка холбоһуктаах штаттарын империалистара Аан дойду норуоттарыгар ядернай сэриинэн суоһурџаналлар. Ол эрэри биһиги Коммунистическай партиябыт, Советскай правительствобут эйэлээхтик бииргэ олорууга туһайан ыытар тас политикатын Аан дойду общественноһын араас аравгалара табатык өйдөөн эрэллэр. ССКП КК Генеральной секретаря М.С. Горбачев ССРС-ка ядернай сэрии сэбин боруобалааһыны 1987 сылга диэри тохтотор туһунан биһиги правительствобут быһаарыытын биллэрбитин Аан дойду элбэх государстволарын, ол иһигэр АХШ бэйэтин биллиилээх политической деятеллэрэ улаханлык сэргээтилэр.

Биһиги эмиэ эрэнэбит уонна баџарабыт: Аан дойдута үһүс, өссө ордук алдьатыылаах сэрии буолбатын!

Суох буоллун сэрии! Туругур Эйэ!

«Ленин суола», 1986 с. балаџан ыйын 2 к.